

СТАНОВИЩЕ
за дисертационния труд
на ИРИНА СТЕФАНОВА ЙОНЧЕВА
на тема:
СТИЛОВЕ НА СМИСЛООБРАЗУВАНЕ И ВЛИЯНИЕТО ИМ ВЪРХУ
ЕФЕКТИВНОСТТА НА ДЕЙНОСТТА

представена за присъждане на образователна и
научна степен "Доктор"
по научна специалност 3.2. "Психология"

от проф. д.пс.н. Ирина Зиновиева
Софийски университет "Св. Климент Охридски"

Дисертационният труд се състои от 193 страници, от които 175 страници са основен текст, останалите съдържат библиография и приложения. Основният текст е разделен в четири части – две теоретични и две емпирични. Изследването е илюстрирано с 32 фигури и таблици с резултати. Изполваната литература включва 157 източника на български и чуждестранни автори.

По темата на дисертацията са направени 4 самостоятелни публикации в научни издания в България. Авторката има и две публикации по теми извън дисертационния труд, като едната е на английски език.

Дисертационният труд е посветен на стиловете на смислообразуване и тяхната връзка с ефективността на дейността. Тази тема позволява третиране както на фундаменталните проблеми на психологията, свързани с различните форми и равнища на осъществяване на смисъла в живота на човека, така и чисто приложните аспекти, пряко свързани с работата на бизнес организациите и мениджмънта на компаниите на различни равнища в корпоративната йерархия. Смисълът често се разглежда като движеща сила, която подтиква човека да разгръща потенциала си. Той се проявява и като мотивационна тенденция, която служи за основен двигател на поведението. Във всякакви епохи и култури откриването на смисъл се свързва с прилив на сили и мотивационна интеграция, които подпомагат преодоляването на трудности и противопоставяне на заплахи. Поради това смисълът и

смислообразуването са били актуална тема в световната научна литература от началото на съществуването на психологията.

Повишаването на ефективността на дейността е особено съществена в сферата на труда. Съвременните корпоративни практики търсят начини за въздействие върху ефективността на служителите посредством управление на разнообразни параметри на организационния контекст, в това число и смисъла в работата. Основен генератор на смисъл в този контекст е не само отделният индивид, но и мениджърът-лидер, чиято задача е да внесе допълнителна ценност, значение и цел в работата. Като се има предвид широкия теоретичен интерес към смисъла в работата и практическото приложение в организациите, *основните цели и задачи* на дисертацията са: да се изследва какви имплицитни теории за смисъла се споделят от работещите хора; да се проучат връзките между смисъла и дейността; да се проследи доколко различните стилове на конструиране на смисъл взаимодействат със субективното възприятие за ефективност; да се провери дали смисълът в работата може да се генерира от външни източници, например от лидерите в работния екип; да се изследва взаимодействието между стиловете на смислообразуване, смисъла на работата, стиловете на лидерство (особено лидерството центрирано върху създаване на смисъл) и ефективността в работата.

Дисертацията се състои от четири основни глави. Първа глава включва подробен обзор на литературата и изследванията върху изучаваните конструкти. Смисълът е разгледан от четири гледни точки: индивидуална, групова, организационна и културна. В индивидуалната са включени аспектите когнитивен смисъл, личностен смисъл и екзистенциален смисъл. Екзистенциалният смисъл е свързан с ценностите с най-високо равнище на интеграция на човешкото: смисъла на целия живот и мястото на човека в универсума. Тук се прави и интересен анализ на ролята на религията в живота на човека. Груповата перспектива е представена от договарянето на смисъла в групата и обществото. Организационната перспектива разглежда смисъла в работата и ролята на лидера като посредник в предаването на смисловите послания на организацията на служителите и мотивирането им за претворяването на тези смисли в ежедневната работа. Културната гледна точка подчертава разнообразието на процеса и резултатите в смислообразуването, продиктувани от културата.

Обзорът се отличава с добро познаване на източниците и задълбочен анализ на постигнатото.

В дисертацията са представени **две емпирични изследвания**, които съчетават качествените и количествените методи на анализ на изследваното явление.

Смисълът е многопластово понятие, което няма еднозначно възприемане и разбиране. Предвид тази нееднозначност на изследваната материя научните търсения започват с номотетичен и индуктивен подход – използвани са отговорите от полуструктурирани интервюта. Този подход позволява да се проучи как хората разбират смисъла и го виждат проявен в различни дейности, в това число работата, като вид дейност. Проследява се какви са водещите имплицитни теории за смисъла и как хората виждат смисъла в ежедневието и различните си дейности, доколко той е важен за тях. Респондентите изразят своето мнение относно това какво разбират под смисъл, как той се манифестира в дейността (включително и в работата), как се възприема на когнитивно и емоционално ниво и доколко влияе на ефективността в работата.

Това изследване е доста обширно и включва анализ на отговорите на 75 респонденти на 12 въпроса в полуструктурирани интервюта. Данните са обработени с концептуален клъстър анализ. Изведени са голям брой подклъстери, които показват в детайли различните тълкувания на аспектите на разбирането на смисъла, отразени във всеки въпрос. Количествената оценка на дадените алтернативи позволява да се установят водещите смислови ядра в отговорите на изследваните лица.

Най-изразените и най-често срещани патерни от отговори са използвани за изграждане на теоретичната рамка, както и за конструиране на отделни скали във въпросник за измерване на връзката на смисъла с ефективността на дейността. Резултатите от качественото проучване са свързани с резултатите от количественото изследване. На тази основа е изграден теоретичен модел, в който резултатите от работата, представени от три променливи: усилия, резултати и въвлеченост в работата се разглеждат като зависими променливи, докато три стила на смислообазуване, оценката за реалната смисленост на работата и три вида лидерски стилове, сред които и стил центриран върху генериране и предаване на смисъл в работата, са в ролята на независими променливи. Цялата трета глава е посветена на теоретичното осмисляне и планиране на проведеното второ изследване с количествени методи. Изборът

на скали за изследването на конструктите в теоретичния модел е подробно и убедително обоснован.

Въведени са два нови конструкта за стиловете на смислообразуване: „Избягване на смисъл“ и „толерантност към латентен смисъл“ – и двата разработени от дисертантката на основата на данните от интервютата. Създадените скали постигат високи психометрични показатели в първия случай, но във втория опитът е неуспешен и тази скала е изключена от последващата обработка на данните. Това е обичаният резултат при създаването на скали – вероятността при първото изследване да бъде създадена добре работеща скала е малка.

Предложеният теоретичен модел е проверен във второ изследване, проведено със структуриран въпросник с 250 лица. Извадката е доста разнообразна, като включва хора от различни по големина градове, както и с разнообразно образование, балансирана е и по пол – нещо, което се среща сравнително рядко в емпиричните изследвания.

Резултатите са подробно представени и обсъдени в четвърта глава. Формулирани са 5 хипотези с редица уточнения. Данните са обработени с корелационен, стъпков регресионен и дисперсионен анализ. Приложенията в обработката на данните статистически методи отговарят на поставените задачи, осъществени са прецизно и са подробно и внимателно анализирани. Резултатите от емпиричното изследване са подходящо и подробно онагледени със значителен брой таблици и фигури. С това авторката значително облекчава читателя при осмислянето на многобройните преки и опосредствани връзки между изследваните параметри.

Работата на Ирина Йончева се отличава с прецизност както в съдържателен, така и в методичен план. Прави впечатление и логическата издържаност на текста. Авторката умело вписва своите резултати в световните постижения и на тази основа очертава и възможностите за бъдещи изследвания.

Дисертацията е написана на много добър език, който е едновременно академичен в яснотата и прецизността на терминологията и приятен за четене, което прави работата достъпна и за по-широка аудитория.

Авторефератът отразява адекватно и в синтезиран вид съдържанието на дисертационния труд. Приносите на дисертационния труд, както са заявени в автореферата, изцяло съответстват на постигнатите резултати. Обхватът на теоретичните търсения и тяхната емпирична верификация в две изследвания с различни методи и допълващи се подходи напълно съответстват на

изискванията за докторска дисертация, което предпоставя и високи очаквания към бъдещото развитие на дисертантката като учен.

Установените значителни достойнства на работата, и това, че дисертацията и авторефератът напълно съответстват на законовите изисквания, ми дават основания убедено да смятам, че дисертантката Ирина Стефанова Йончева заслужава да ѝ се даде образователната и научна степен „Доктор“ в научното направление „Психология“.

17 юли 2018 г.

София

проф. д.пс.н. Ирина Зиновиева